

BIR YOSHGACHA BO‘LGAN BOLALARNING RIVOJLANISHI VA UNGA QO‘YILADIGAN PEDAGOGIK TALABLAR

Ermatova O‘g‘iloy

Oriental universiteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarni maktab ta’limiga intellektual tayyorlashning mazmuni, metodlari va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda bolaning maktabgacha davrdagi bilish faoliyati, tafakkurini rivojlantirish, eshitish, diqqat va xotirani mustahkamlash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy innovatsion yondashuvlar, ota-ona va tarbiyachilarning o‘rni, xalqaro tajribalar ham ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *maktabga tayyorgarlik, intellektual rivojlanish, metodlar, diqqat, xotira, tafakkur, pedagogik yondashuv, psixologik tayyorgarlik, innovatsion texnologiyalar.*

Annotation: *This article highlights the content, methods, and pedagogical significance of preparing children intellectually for school education. The study analyzes the development of preschool children’s cognitive activity and thinking, as well as methods to strengthen listening, attention, and memory. In addition, modern innovative approaches, the role of parents and educators, and international experiences are also discussed.*

Keywords: *school readiness, intellectual development, methods, attention, memory, thinking, pedagogical approach, psychological readiness, innovative technologies.*

Аннотация: *В данной статье раскрываются содержание, методы и педагогическое значение интеллектуальной подготовки детей к школьному обучению. В исследовании анализируются познавательная деятельность и развитие мышления дошкольников, а также методы укрепления слуха, внимания и памяти. Кроме того, рассматриваются современные инновационные подходы, роль родителей и воспитателей, а также международный опыт.*

Ключевые слова: *готовность к школе, интеллектуальное развитие, методы, внимание, память, мышление, педагогический подход, психологическая готовность, инновационные технологии.*

Kirish

Yosh bolalarning rivojlanishi va ularga qo'yiladigan pedagogik talablar bugungi ta'lim tizimida juda dolzarb masala hisoblanadi. 0-6 yoshgacha bo'lgan davr bolalarning psixologik, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhimdir. Bu bosqichda bolalar o'z shaxsiyatlarini shakllantiradi, o'zaro munosabatlarni o'rganadi va dunyoqarashini kengaytiradi.

Ijtimoiy ehtiyojlar: Hozirgi davrda ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar bolalar tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ota-onalar va pedagoglar uchun bolalar rivojlanishini to'g'ri yo'naltirish, ularni tarbiyalashda pedagogik talablarni amalga oshirish dolzarb ahamiyatga ega. Psixologik rivojlanish: Bolalarning emotsional va ijtimoiy ko'nikmalari ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Bu sababli, pedagogik yondashuvlar va talablarni

bilish va ularga amal qilish muhimdir. Zamonaviy pedagogik metodlar: Ta'lim jarayonida innovatsion metodlar va usullarni qo'llash bolalarning qiziqishini oshirish va ularning o'z-o'zini anglashiga yordam beradi. Shuning uchun, pedagogik talablar va yondashuvlarni yangilash zarur. Oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik: Bolalarning rivojlanishida oilaning roli katta ahamiyatga ega. Ota-onalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi samara-dor hamkorlik bolalar uchun qulay sharoit yaratishga xizmat qiladi.

Ta'lim sifatini oshirish: Yosh bolalarga sifatli ta'lim berish, ularning kognitiv va emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, o'z navbatida, jamiyatning kelajagini ta'minlashda muhimdir. Ushbu jihatlar mavzuning dolzarbligini ta'kidlaydi va bolalar tarbiyasi sohasidagi o'zgarishlar va yangiliklar zarurligini ko'rsatadi. Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalarini muttasil izlaganlar. Bu esa pedagogika fanining maydonga kelishiga sabab bo'lgan. Insonni ma'rifatli va ma'naviy komillikka erishishi pedagogika fanining yetakchiligida amalga oshiriladi. Pedagogika - yunoncha so'z bo'lib, «bola yetaklovchi» - ma'nosini bildiradi. Insonlarni ma'rifiy va ma'naviy barkamollikka munosabatlarni o'zgartirib borishi natijasida pedagogika fani xalq orasida o'z mavqeyiga ega bo'ldi. Shu tariqa insonni tarbiyalovchi fan sifatida pedagogika dunyoviy fanlar tizimi qatoridan alohida o'rin egallagan. Uning bosh masalasi tarbiyadir. Bundan uch ming yillar ilgari Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi «Avesto»da ta'lim-tarbiya masalalariga katta ahamiyat berilgani holda, uning ibodatxonalarida qoshida maktablar tashkil etilib, koinlar tomonidan bolalarning ta'lim-tarbiya tizimi ishlab chiqilgan. Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablari. Mazkur Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablari (bundan buyon matnda Davlat talablari deb yuritiladi) O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda PQ-2707-son «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 5 avgustda 372-son O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida»gi qaroriga asosan maktabgacha yoshdagi bolalarni (bundan buyon matnda bolalar deb yuritiladi) maktabgacha ta'lim muassalarida har tomonlama rivojlantirish, ta'lim tarbiya berish, ko'nikma va malakalarini shakillantirish hamda maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha davlat talablarini belgilaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari aniq bir yoshdagi bolaning rivojlanish standartlarini va bolaning yutuqlari va rivojlanish darajasini baholash imkoniyatini beruvchi indikatorlarni belgilaydi. Davlat talablarini ishlab chiqish asosida bola shaxsi rivojlanishining 4 ta yo'nalishi olingan (jismoniy rivojlanish, o'z o'ziga xizmat va gigiyena; ijtimoiy - hissiy rivojlanish; nutq, o'qish va savodga tayyorgarlik; bilish jarayoni, atrof olam to'g'risidagi bilimga ega bo'lish va uni anglash). Bu 4 ta yo'nalish bo'limlarga bo'linib, birgalikda bola rivojlanishining yaxlitligini tashkil etadi. Davlat

talablari O‘zbekiston Respublikasi hududida mulkchilik shakli va idoraviy tasarrufidan qat’iy nazar, quyidagi ta’lim muassasalariga qo‘llaniladi: davlat maktabgacha ta’lim muassasalari; nodavlat maktabgacha ta’lim muassasalari; maktabgacha yoshdagi guruhlari mavjud bo‘lgan “Mehribonlik” uylari.

Maktabgacha ta’lim turlari uchun kadrlar tayyorlovchi o‘rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta’lim muassasalari, maktabgacha ta’lim turlari bo‘yicha pedagogik kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlashni amalga oshiradigan muassasalar, maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiya olayotgan oilalar mazkur Davlat talablariga rioya qilishlari lozim. Davlat talablari maktabgacha ta’lim tizimida va oilada 7 yoshgacha bo‘lgan bolani tarbiyalash, maktabga tayyorlashda qo‘llanilishi majburiydir. Uning vazifalari maktabgacha ta’lim metodikasini yaxshilash, pedagoglar malakasini oshirish, ta’lim-tarbiya berishning o‘quv dasturini yaratish kabilardan iborat. Shuningdek, talablarda bola bilan ishlaganda e’tiborga olinishi zarur bo‘lgan psixologik xususiyatlar ko‘rsatilgan.

Asosiy qism

Shaxs muayyan ijtimoiy jamiyat mahsulidir. Shaxsning hayotiy faoliyatida ijtimoiy muhit unga ijobiy, yoki salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ijtimoiy jamiyat shaxs imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi yoki yo‘q qilishi mumkin. Bu jamiyatning ma’naviy qiyofasi, unda tashkil etilayotgan munosabatlar mazmuni hamda darajasiga bog‘liq. Muhit deganda shaxsning shakllanishiga ta’sir etuvchi tashqi olam voqelik, hodisalar majmui tushuniladi. “Muhit” tushunchasi o‘zida geografik-hududiy, ijtimoiy va mikro muhit (oila) xususiyatlarini ifoda etadi. Mikromuhit o‘zida qisman ijtimoiy muhit qiyofasini aks ettiradi. Ayni chog‘da u nisbatan mustaqillikka ega. Mikromuhit, bu ijtimoiy muhitning bir qismi bo‘lib, oila, maktab, do‘stlar, tengqurlar, kishilar va shu kabilarni o‘z ichiga oladi. Bolani qurshab turgan muhitda ijobiy va salbiy rivojlantiruvchi va inqirozga eltuvchi hodisalar mavjud. Agar bola o‘z tug‘ma la- yoqatiga mos sharoitda o‘sib, zarur faoliyat bilan shug‘ullansa, layoqat erta ko‘rinib rivojlanishi, aksincha, bunday muhit bo‘lmasa yo‘q bo‘lishi yoki "mudroq"ligicha qolib ketishi ham mumkin. Bundan tashqari odob, axloq, xulqiy sifatlar, shaxsning barcha ruhiy sifatleri faqat muhit va tarbiyaning o‘zaro ta’siri asosida vujudga keladi. Pedagogika va psixologiya fanlari ijtimoiy muhit, unda shaxsning shakllanish jarayoniga ta’siri roliga alohida e’tibor beradi. Ijtimoiy voqea va hodisalarning shaxs rivojiga ta’siri g‘oyat muhim ekanligini ta’kidlagan holda, ular ijtimoiy muhit abadiy emas, u ijtimoiy-tarixiy qonuniyatlar ta’siri ostida o‘zgarib boradi, deya ta’kidlaydilar. Oila muhiti - mikro muhit ham o‘ziga xos muhim tarbiyaviy ta’sirga ega. Shu bois, mustaqillikka erishilgandan so‘ng o‘tgan davr mobaynida oila muhitining shaxs kamolotida tutgan o‘rni va ahamiyati masalalari chuqur tahlil etilmoqda. Shu maqsad- da tashkil etilgan "Oila" ilmiy markazi oilaning bu boradagi im- koniyatlarini ochib berish borasida samarali faoliyat olib bormoqda. Mavjud ijtimoiy muhit insonning o‘sib borayotgan ongiga ta’sir etadi. Ijtimoiy tuzum darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, uning shaxsga nisbatan ongli ta’siri ham shunchalik yuqori bo‘ladi. Ushbu ta’sir ijtimoiy jamiyatdagi mavjud tarbiya tizimi orqali amalga oshiriladi. Tarbiya - biror maqsadga yo‘naltirilgan jarayon bo‘lib, u muayyan darajadagi dastur g‘oyalari asosida maxsus kasbiy tayyorgarlikka ega bo‘lgan kishilar tomonidan tashkil

etiladi. Tarbiya ijtimoiy muhit orqali keladigan tarbiyaviy ta'sirlarning barchasi bilan bog'liq holda ta'sir qiladi. Bunda qulay omillardan foydalaniladi, salbiy ta'sirlarning kuchini ma'lum darajada kamaytiradi. Muhitning ta'siri stixiyali, tarbiyaning ta'siri esa maqsadga muvofiq olib boriladi.

"Yosh bolalarning rivojlanishi va unga qo'yiladigan pedagogik talablar" mavzusi juda muhim va bir nechta jihatlari bilan ahamiyatlidir: Rivojlanish bosqichlari: Yosh bolalar har xil rivojlanish bosqichlaridan o'tadilar. Ularning psixologik, fizikal va ijtimoiy rivojlanishini tushunish, ta'lim jarayonini samara bilan tashkil etishga yordam beradi. Pedagogik talablar: Yosh bolalar bilan ishlashda pedagogik talablar o'rni muhimdir. Bu talablar bolalarning o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim berishni ta'minlaydi. O'qitish metodlari: Pedagogik talablar bolalarni qanday o'qitish va tarbiyalashda qaysi metodlardan foydalanish zarurligini belgilaydi. Har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga olish, o'qitish jarayonini samarali qiladi.

Sotsiokul'turaviy kontekst: Yosh bolalar o'z atrofidagi ijtimoiy va madaniy muhitdan ta'sirlanadilar. Pedagogik talablar bu kontekstni hisobga olib, bolalar uchun qulay sharoit yaratadi. Uzluksiz ta'lim: Bolalarning dastlabki rivojlanishi kelajakdagi ta'lim va shaxsiy hayotlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun, ularni rivojlantirishda to'g'ri pedagogik yondashuvlar qo'llanilishi muhimdir. Bolalar va ota-onalar o'rtasidagi aloqalar: Ota-onalar va ta'lim muassasalari o'rtasida o'zaro hamkorlikni kuchaytirish, bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

1.0-1.5 yoshdagi bolalar jismoniy va emotsional rivojlanish jihatidan muhim bosqichlarni o'tkazadilar. Ushbu yosh davrida bolalarning rivojlanishida quyidagi xususiyatlar mavjud:

1. Harakat ko'nikmalari: Bolalar bu yoshda o'zlarini tutish va harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Yura boshlash, turish va og'irlikni saqlash kabi ko'nikmalar paydo bo'ladi.

2. Katta motor ko'nikmalari: Bolalar oyoqlari bilan harakat qilish, turli xil ob'ektlarni ushlab ko'rish va tashqarida faoliyat yuritish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

3. Kichik motor ko'nikmalari: Qo'llarini ishlatish, o'yinchoqlarga bosish va boshqa ob'ektlar bilan o'ynash kabi ko'nikmalar rivojlanadi. Bu, keyinchalik, yozish va chizish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

4. Muvozanat: Bolalar muvozanatni saqlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa ularning jismoniy faolliklarini oshiradi.

1. Emotsiyalarni ifoda etish: Bolalar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni o'rganadilar. Ular quvonch, qiziqish, qo'rquv va g'azab kabi asosiy emotsiyalarni ko'rsatadilar.

2. Mustaqillik: Bu yoshda bolalar mustaqil bo'lishga intilishadi. O'z-o'zidan harakat qilish, ovqatlanish va o'yin o'ynash kabi jarayonlarda o'zligini anglaydilar.

3. Ijtimoiy aloqalar: Bolalar ota-onalari va boshqa kattalar bilan aloqalar o'rnatishni davom ettiradilar. Ushbu aloqalar orqali ular emotsional xavfsizlik hisini rivojlantiradilar.

4. O‘zini o‘rganish: Bolalar o‘zlarining his-tuyg‘ularini va boshqalar bilan qanday aloqada bo‘lishlarini o‘rganadilar. Ular empatiya, ya‘ni boshqalar his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatini rivojlantiradilar.

5. Boshqarish ko‘nikmalari: Bolalar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni o‘rganadilar, bu esa ular uchun ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo‘lishda yordam beradi.

Bu yoshdagi jismoniy va emotsional rivojlanish bolalar uchun kelajakdagi hayot va o‘zaro munosabatlarida muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Ota-onalar va tarbiyachilar bolalarning bu rivojlanish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydilar.

1. Yurish va harakat qilish:

Bolalar ko‘pincha bu yoshda mustaqil yurishni boshlaydilar. Yurish, yugurish, sakrash kabi harakatlar rivojlanadi.

Ular o‘zlarini turli pozitsiyalarda tutish qobiliyatini oshirishadi, bu esa muvozanatni yaxshilashga yordam beradi.

2. O‘yin va jismoniy faoliyat:

Bolalar o‘yinchoqlar bilan o‘ynashni yaxshi ko‘radilar. O‘yinlar orqali jismoniy ko‘nikmalarni rivojlantiradilar.

Tashqarida o‘ynash, to‘siqlardan sakrash va boshqa faoliyatlar ularning mushaklarini rivojlantiradi.

3. Kichik motor ko‘nikmalari:

Ob'ektlarni ushlab, qo‘l bilan o‘ynash, bloklar bilan konstruktsiya yaratish kabi faoliyatlar orqali qo‘l-ko‘z koordinatsiyasi yaxshilanadi.

Ular turli materiallar, masalan, qum, suv yoki plastilin bilan ishlash orqali sezgi tajribalarini kengaytiradilar.

1. O‘zini anglash:

Bolalar o‘zini boshqalardan ajratishni o‘rganadilar. Ular "men" degan tushunchani anglaydilar va o‘zlarini o‘ziga xos shaxs sifatida qabul qilishni boshlaydilar.

2. Emotsional munosabatlar:

Bu yoshda bolalar odatda ota-onalari yoki boshqa yaqin kattalar bilan chuqur emotsional aloqalar o‘rnatadilar. Bu aloqalar emotsional rivojlanishning asosiy poydevorini tashkil etadi.

Ular sevgi, xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlashni his qilishlari juda muhimdir.

3. Tuyg‘ularni boshqarish:

Bolalar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etishni o‘rganadilar. Biroq, ular hali ham his-tuyg‘ularini boshqarishda qiyinchiliklar duch kelishlari mumkin. Masalan, xafa bo‘lish yoki g‘azablanish paytida o‘zlarini qanday tutishni bilmaslik.

4. Ijtimoiy o‘zaro aloqalar:

Bolalar bu yoshda boshqalar bilan o‘ynashga intilishadi va o‘zaro aloqalarini kuchaytiradilar. Ular o‘yin jarayonida o‘zaro yordam berish va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Foydalaniladigan adabiyotlar:

1. "Bolalar psixologiyasi" - R. Qodirov
o Ushbu kitobda bolalar psixologiyasi, ularning rivojlanishi va ota-onalarning roli haqida ma'lumotlar keltiriladi.
2. "Ota-onalar uchun maslahatlar" - T. Murodov
o Ota-onalar uchun bolalarning tarbiyasi va ta'lim jarayonida yordam beradigan tavsiyalar to'plangan.
3. "Psixologik tarbiya" - S. Nurmurodov
o Tarbiyada psixologik yondashuvlar va bolalar rivojlanishi haqida tushunchalar.
4. Mamatqulov, B. - "Erta bolalik ta'limi"
(Erta ta'lim metodikalari va bolalar rivojlanishiga oid tushunchalar).
5. Rizaev, X. - "Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi"
(Bolalar psixologiyasi va ta'lim jarayonlari haqida to'liq ma'lumot).

FOYDALANILGAN INERNET SAYTLARI

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi
xarita.edu.uz

Ta'lim va tarbiya bo'yicha rasmiy resurslar.

Ta'lim va tarbiya
talim.uz

Ta'lim tizimi va tarbiyaga oid yangiliklar va maqolalar.

O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi
sog.uz

Bolalar sog‘lig‘i va rivojlanishi haqida ma'lumotlar.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
edu.uz

Ta'lim sohasidagi yangiliklar va resurslar.

Bolalar va o'smirlar psixologiyasi
psixologiya.uz

Psixologiya va bolalar rivojlanishi haqida ma'lumotlar.

Bolalar ta'limi va tarbiyasi
bolalar.uz

Bolalar tarbiyasi va ta'limi haqidagi resurslar.

Bolalar uchun psixologik yordam
yoshlar.uz

Yoshlar va bolalar uchun psixologik yordam va maslahatlar.

O'zbekiston Jurnalistlar Ittifoqi
uzjurnalist.uz

Ta'lim va bolalar rivojlanishi bo'yicha maqolalar.